

УДК 338.4 : 658.2

О.Г. Денисюк

аспірант

Житомирський державний технологічний університет

КРЕДИТУВАННЯ МАЙНОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Визначена роль кредитів у формуванні та розвитку майнового потенціалу. Розглянуті напрями та умови використання кредитних ресурсів в АПК. Оцінені обсяги та динаміка кредитних ресурсів, що використовувалися для формування авансованого майнового потенціалу підприємств АПК.

Постановка проблеми

За умови економічної кризи, яку переживають підприємства агропромислового комплексу України, перед господарюючими системами постає складне завдання – забезпечення сталого функціонування та розвитку їх майнового потенціалу. Особливо важливим для досягнення поставленої мети є залучення додаткових джерел інвестицій у сферу АПК, для якої характерним є довготерміновий строк окупності. Серед зовнішніх джерел слід виокремити кредити, які забезпечують ефективне формування потенціалу підприємства, його структурних перетворень, оновлення виробництва, створення дієвого та ефективного конкурентоспроможного середовища.

Необхідність кредиту пов'язана з об'єктивною розбіжністю у часі руху матеріальних і грошових потоків, що виникає у процесі відтворення потенціалу підприємств АПК. Потреба в кредиті аргументується різницею у величині і термінах повернення капіталу, авансованого у виробництво, а також необхідністю одночасної інвестиції великих грошових коштів для розширення виробничого процесу.

Функціонування фінансових ресурсів в АПК має певні особливості і тому покрити необхідну потребу в майні за рахунок власних коштів господарюючі системи АПК не в змозі. Вони вимушені залучати кошти для формування потенціалу у вигляді кредитів як тимчасового та платного джерела.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Загальним питанням кредитування підприємств АПК і методології оцінки їх кредитоспроможності присвячена значна кількість наукових праць. Багато уваги приділено кредитуванню в роботах зарубіжних вчених Е. Бредлі, Р. Клауса, В. Лексіса, Р. Синки, П. Роуза, К. Таккі, Б. Едварда. Більш повно ці питання висвітлені в працях російських дослідників – М.З. Бора, О.І. Лаврушина, Є.Ф. Жукова, В.І. Колесникова, М.Л. Колчана, Г.С. Панової, Є.А. Уткіна, В.А. Челнокова, В.Є. Черкесова.

© О.Г. Денисюк

* Науковий керівник – д.е.н., проф. Ю.С. Цал-Цалко

У наукових колах України окремі питання цієї проблеми знайшли своє висвітлення в роботах А.М. Герасимовича, К.Д. Данильченка, О.В. Дзюб-люка, О.А. Кириченка, А.А. Куштуєва, О.Д. Заруби, А.М. Мороза, І.М. Лазепка, М.І. Мируна, М.Д. Олексієнка, Д.В. Полозенка, М.І. Савлука.

Але необхідно зауважити, що питання впливу кредитів на формування та розвиток майнового потенціалу підприємств залишається не вивченим. Це особливо актуалізує мету дослідження, оскільки кредит постає у формі інвестицій, які використовуються при формуванні майна з метою забезпечення зростання доданої вартості, продуктивності праці, а також нарощення конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Метою дослідження є обґрунтування ролі кредитів при формуванні та розвитку майнового потенціалу як основного цільового тимчасового платного виду ресурсів, який створює передумови для провадження підприємством інноваційно-інвестиційної моделі господарювання.

Об'єкти та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес формування та використання авансованого майнового потенціалу підприємств АПК за умови залучення кредитів. У процесі дослідження використані наступні методи: аналізу та синтезу – при аналізі обсягу фінансових ресурсів, необхідних для формування майна підприємств АПК за рахунок кредитів; метод зведення статистичних даних – при оцінці рівня кредитування господарюючих систем АПК. Крім цього, використані прийоми економіко-статистичного аналізу: порівняння та динамічні ряди.

Результати досліджень

Необхідність кредиту як виду фінансових ресурсів підприємств визначається характером кругообігу їх майна. У процесі господарювання майно підприємств постійно переходить з однієї функціональної форми в іншу: спочатку з грошової – у ресурсну, потім набуває товарної форми і знову – грошової. При цьому перехід майна з однієї функціональної форми в іншу не може мати ідеального характеру. Завжди виникає суперечка між безперервним вивільненням грошей у часі і потребою в їх використанні. Для підприємств АПК характерні сезонні коливання, які здебільшого й спричиняють необхідність одержання кредиту.

Вагомою перевагою кредитів як джерела грошових коштів є й те, що підприємства на їх основі мають можливість реалізувати інвестиційно-інноваційну модель розвитку майнового потенціалу в довгостроковій перспективі. Водночас, від ідеї до реалізації проекту створення потенціалу проходить досить малий проміжок часу. Як довгостроковим, так і короткостроковим кредитам при формуванні економічного потенціалу характерні наступні ознаки: цільовий характер (при отриманні кредиту обов'язково зазначається в бізнес-плані, з якою метою будуть використані кредитні кошти), платна основа та тимчасове використання (кредити

надаються банками на визначений період часу та за певною відсотковою ставкою). Негативною стороною взяття підприємством кредитних зобов'язань є те, що суб'єкт залучає "чужі" ресурси на формування та відтворення майнового потенціалу, а віддавати в свою чергу за кредитним договором потрібно частину власного нарощеного майнового потенціалу. В цілому, використання кредитів для суб'єктів господарювання передбачає в майбутньому два основних сценарії його розвитку:

- по-перше, можливість на основі інтенсивного або екстенсивного типів розвитку здійснювати відтворення майнового потенціалу підприємства;
- по-друге, при неефективному та нераціональному використанні залучених коштів суб'єкт господарювання може не отримати прибуток, відповідно до цього, не розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями та в подальшому може бути визнаний банкрутом.

Кредити при формуванні майнового потенціалу можуть бути використані наступним чином:

1. На розширення величини елементів майнового потенціалу. У даному випадку потенціал формується екстенсивним типом розвитку (нарощування ресурсів і обсягів господарювання на основі збільшення кількості факторів за попереднього рівня технологій, тобто потенціал зростає за рахунок зростання величини факторів при незмінному рівні продуктивності).

2. На підвищення якісного рівня елементів майнового потенціалу, тобто здійснюється інтенсивний розвиток (збільшення ресурсів і обсягів господарювання на основі інноваційної діяльності – підвищення кваліфікації персоналу, поліпшення використання майнових об'єктів, застосування принципово нових машин і механізмів, кращої організації господарської діяльності, як наслідок – підвищується продуктивність ресурсів і ефективність господарювання).

Кредити, залучені в процес господарювання за інтенсивним сценарієм можуть створювати:

- новий потенціал (формується при створенні об'єктів майна нового підприємства);
- оновлений старий потенціал (утворюється на базі вже господарюючого підприємства шляхом оновлення, реконструкції або модернізації його елементів).

3. На здійснення диверсифікації потенціалу для організації виробництва нових об'єктів діяльності.

Яким ефективним джерелом фінансових ресурсів не були б кредити, вважається, що підприємства АПК не є достатньо інвестиційно привабливими. Основними проблемами кредитування сільськогосподарських підприємств є: високі відсоткові ставки та відсутність майна для застави за кредитним договором, досить високий рівень збитковості підприємств і, як

наслідок, неможливість надання 100 %-х гарантій з їх повернення, зменшення обсягів державної підтримки сільськогосподарських підприємств, врахування природно-кліматичного чинника як головного фактора, який впливає на можливість отримання прибутку підприємствами. У свою чергу, щодо підприємств промисловості, то визначальним чинником, який впливає на кредитні відносини, є обтяжувальні відсоткові ставки за кредитами.

Проаналізуємо динаміку рівня участі та місце кредитних ресурсів в формуванні майнового потенціалу підприємств АПК.

Таблиця 1. Рівень участі кредитів в формуванні майнового потенціалу підприємств АПК за видами економічної діяльності (на 31.12, млн. грн.)

Показники	Сільське і лісове господарство та мисливство				Переробна промисловість			
	роки		динаміка		роки		динаміка	
	2007	2008	+/-	%	2007	2008	+/-	%
Усього	16487	28426	11939	72,4	65745	105214	39469	60,0
<i>у тому числі</i>								
1. За строками погашення:								
• до 1 року	6396	10620	4224	66,0	26693	45600	18907	70,8
• від 1 року до 5 років	9272	16118	6846	73,8	33650	48027	14377	42,7
• більше 5 років	818	1689	871	1,1 р.	5402	11587	6185	1,1 р.
2. За видами валют:								
- у національній:								
• усього	12456	19203	6747	54,2	33563	38714	5151	15,3
• до 1 року	5401	7007	1606	29,7	17437	20644	3207	18,4
• від 1 року до 5 років	6763	11869	5106	75,5	14649	16036	1387	9,5
• більше 5 років	292	328	36	12,3	1477	2034	557	37,7
- в іноземній:								
• усього	4030	9223	5193	1,3 р.	32183	66500	34317	1,1 р.
• до 1 року	996	3613	2617	2,6 р.	9256	24956	15700	1,7 р.
• від 1 року до 5 років	2509	4250	1741	69,4	19002	31991	12989	68,4
• більше 5 років	526	1360	834	1,6 р.	3925	9553	5628	1,4 р.
- в розрізі валют:								
• долар США	3211	7899	4688	1,5 р.	24081	53501	29420	1,2 р.
• євро	758	1185	427	56,3	7231	11682	4451	61,6
• російський рубль	0	22	22	x	169	349	180	1,1 р.
• інші валюти	61	117	56	91,8	701	968	267	38,1

Джерело: [4] та [5].

За результатами аналізу рівня участі та місця кредитних ресурсів у формуванні майнового потенціалу підприємств сфери АПК можливо зробити наступні висновки. Обсяги фінансових ресурсів для формування майнового потенціалу за рахунок кредитування в цілому по досліджуваних галузях протягом 2007–2008 рр. збільшились на 51,4 млрд грн, в тому числі в сільському і лісовому господарстві та мисливстві – на 11,9 млрд грн (72,4 %), в переробній промисловості – на 39,5 млрд грн (60,0 %). Якщо розглянути структуру кредитів, які створюють фінансові ресурси майна підприємств за строками погашення, то в сільському і лісовому господарстві та мисливстві в 2008 р. 37,4 % становили короткострокові кредити (проти 39,8 % у 2007 р.), середньострокові – 56,7 %, довгострокові – 5,9 %; у переробній промисловості ситуація є схожою: короткострокові кредити займали питому вагу в 43,3 % (проти 40,6 % у 2007 р.), зросла й питома вага довгострокових кредитів з 8,2 % у 2007 р. до 11,1 % у 2008 р. (табл. 1). Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування авансованого майнового потенціалу виступають капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, впровадженням інноваційної техніки, удосконаленням технології виробництва та інші витрати, що призводять до збільшення вартості майнового потенціалу. Підприємства залучали такі кредити, оскільки не мали достатньо власних фінансових ресурсів, зокрема елементів власного капіталу. Основним об'єктом короткострокового кредитування в майновий потенціал були запаси.

За видами валют вітчизняні підприємства в своїй діяльності формували фінансові ресурси більшою мірою за рахунок кредитів у національній валюті, але дана тенденція змінюється. Так, якщо підприємства аграрного сектору в 2007 р. використовували для формування майнового потенціалу 75,6 % кредитів національною валютою, то в 2008 р. – вже 67,6 %; в переробній промисловості підприємства залучили в 2008 р. порівняно з 2007 р. на 14,3 % кредитних ресурсів більше в іноземній валюті, ніж у гривні. За структурою кредитів в іноземній валюті, переважають доларові кредити – у 2008 р. їх питома вага становила 85,6 % в сільському і лісовому господарстві та мисливстві, 80,5 % в переробній промисловості.

У регіональному аспекті, найбільшими обсягами формували авансований майновий потенціал протягом досліджуваного періоду підприємства АПК Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Одеської, Харківської областей та м. Києва (табл. 2).

Таблиця 2. Рівень участі кредитів у формуванні майнового потенціалу підприємств АПК за видами економічної діяльності в розрізі регіонів (на 31.12, млн грн)

Показники	Сільське і лісове господарство та мисливство				Переробна промисловість			
	роки		динаміка		роки		динаміка	
	2007	2008	+/-	%	2007	2008	+/-	%
Усього	16487	28426	11939	72,4	65745	105214	39469	60,0
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь області	199	224	25	12,6	976	1705	729	74,7
Вінницька	318	442	124	39,0	595	786	191	32,1
Волинська	209	288	79	37,8	774	1175	401	51,8
Дніпропетровська	1763	3163	1400	79,4	7358	11595	4237	57,6
Донецька	639	1362	723	113,1	7690	11812	4122	53,6
Житомирська	93	126	33	35,5	467	803	336	71,9
Закарпатська	123	176	53	43,1	378	630	252	66,7
Запорізька	669	829	160	23,9	2534	4419	1885	74,4
Івано-Франківська	73	92	19	26,0	844	1192	348	41,2
Київська та м. Київ	6496	13392	6896	106,2	27112	44850	17738	65,4
Кіровоградська	376	488	112	29,8	290	367	77	26,6
Луганська	473	700	227	48,0	1303	1622	319	24,5
Львівська	248	295	47	19,0	2226	3833	1607	72,2
Миколаївська	534	614	80	15,0	649	1019	370	57,0
Одеська	756	828	72	9,5	2329	3679	1350	58,0
Полтавська	546	880	334	61,2	1392	1797	405	29,1
Рівненська	218	296	78	35,8	659	859	200	30,3
Сумська	175	231	56	32,0	804	1450	646	80,3
Тернопільська	376	708	332	88,3	436	474	38	8,7
Харківська	605	1098	493	81,5	3539	5741	2202	62,2
Херсонська	351	487	136	38,7	887	1600	713	80,4
Хмельницька	458	802	344	75,1	539	1019	480	89,1
Черкаська	478	507	29	6,1	670	1090	420	62,7
Чернівецька	57	67	10	17,5	708	1043	335	47,3
Чернігівська	253	332	79	31,2	586	655	69	11,8

Джерело: [4] та [5].

У цілому майновий потенціал, утворений за рахунок кредитних фінансових ресурсів власників, банківських установ, кредиторів, інвесторів, держави протягом 2005–2007 рр. зріс в сільському і лісовому господарстві та мисливстві з 68,5 млрд грн у 2005 р. до 90,0 млрд грн у 2007 р. (тобто на 31,4 %); в переробній промисловості – з 315,8 до

508,2 млрд грн (в 1,9 р.). У структурі активів підприємств сільського господарства протягом 2005 р. переважали необоротні активи (35,7 млрд грн), 2007 р. – оборотні активи (46,4 млрд грн); в переробній промисловості домінуючими протягом досліджуваних періодів, за питомою вагою, є оборотні активи (51,1 % та 54,0 % відповідно) (табл. 3).

Таблиця 3. Місце кредитних ресурсів у формуванні майнового потенціалу підприємств АПК за видами економічної діяльності (млрд грн)

Показники	Сільське і лісове господарство та мисливство						Переробна промисловість					
	2005 р.		2007 р.		динаміка		2005 р.		2007 р.		динаміка	
	сума	%	сума	%	+/-	%	сума	%	сума	%	+/-	%
Майновий потенціал, всього	68,5	100,0	90,0	100,0	21,5	31,4	315,8	100,0	508,2	100,0	192,4	60,9
✓ оборотний	32,8	47,9	46,4	51,6	13,6	41,5	161,5	51,1	274,3	54,0	112,8	69,8
✓ необоротний	35,7	52,1	43,7	48,4	8,0	22,4	154,3	48,9	233,8	46,0	79,5	51,5
Формування майнового потенціалу за рахунок:												
✓ власних ресурсів	38,0	55,5	49,8	55,3	11,8	31,1	158,3	50,1	211,8	41,7	53,5	33,8
✓ кредитних ресурсів	11,7	17,1	16,5	18,3	4,8	41,0	46,3	14,7	65,7	12,9	19,4	41,9
✓ інших зобов'язань	18,8	27,4	23,7	26,3	4,9	26,1	111,2	35,2	230,7	45,4	119,5	1,1 р.

Джерело: [1–5].

Також слід зазначити, що збільшується вплив кредитних ресурсів на створення авансованого майнового потенціалу. Якщо у в 2005 р. 17,1 % майна підприємств сільського і лісового господарства та мисливства забезпечувалися кредитами, то в 2007 р. – вже 18,3 %. Щодо переробної промисловості, то питома вага залучених кредитів в 2007 р., порівняно з 2005 р., зменшилась на 1,8 відсоткових пункти на користь інших зобов'язань.

Отже, вітчизняними підприємствами АПК широко впроваджується практика щодо залучення кредитів, що дає можливість вчасно поповнити необхідні обсяги оборотних активів, оновити основні засоби та, відповідно, швидше реалізовувати свої цілі щодо формування майнового потенціалу та розвитку підприємств у цілому.

Висновки

1. Кредити є одним з видів фінансових ресурсів, які використовуються підприємствами для підтримки поточної платоспроможності та інвестиційно-інноваційного розвитку в майбутньому. Дане джерело є тимчасовим та платним, яке, на рівні з ресурсами власників підприємства, бюджетними коштами, інвестиціями, є базою для формування, нарощення

та відтворення авансованого майнового потенціалу. В АПК протягом останніх років зростають обсяги фінансових ресурсів за рахунок кредитування, що в цілому позитивно впливає на розвиток потенціалу господарюючих систем комплексу.

2. Основними напрямками покращення кредитних відносин в АПК є: вдосконалення законодавчої бази у сфері кредитних відносин; створення державних гарантійних установ з метою зниження досить високого рівня ризикованості кредитів; покращення фінансово-економічного потенціалу господарюючих суб'єктів через цінову політику та, як наслідок, регулювання рівня їх доходів; обґрунтування механізму здешевлення вартості кредитів як короткострокових, так і довгострокових; розробка механізму кредитування та диверсифікації видів кредиту для підприємств у розрізі видів економічної діяльності.

3. На нашу думку, оптимальним для підприємств АПК є утворення вертикально-інтегрованих конгломератів на чолі з банками для забезпечення ефективного процесу кредитування їх потенціалу. Але необхідно враховувати, що при використанні кредитів для формування майна підприємств, зростає їх залежність від зовнішніх учасників процесу господарювання.

Перспективи подальших досліджень полягають в побудові ефективної моделі використання механізму кредитування для інтенсивного розвитку та розширеного відтворення майнового потенціалу підприємств АПК.

Література

1. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2004 рік: стат. зб. Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2005. – 137 с.
2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2006 рік: стат. зб. Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2007. – 258 с.
3. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2007 рік: стат. зб. Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2008. – 245 с.
4. Статистичний бюлетень Нац. банку України. Січень 2008 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Статистичний бюлетень Нац. банку України. Січень 2009 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.